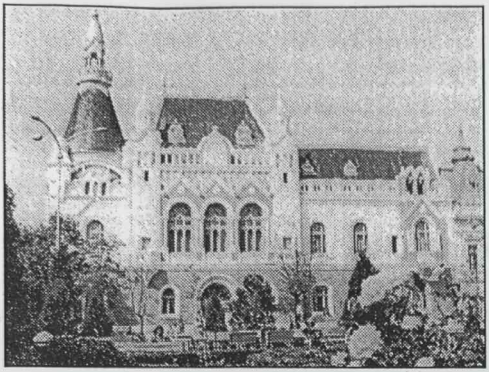

„IRONICA LUI ŞINCAI ESTE UN LUCRU ATÎT DE MARE, ATÎT DE PREŢIOS, ÎNCÎT CUVINTELE ÎMI LIPSESC SPRE A-MI ARĂTA MIRAREA".

M. KOGĂLNICEANU

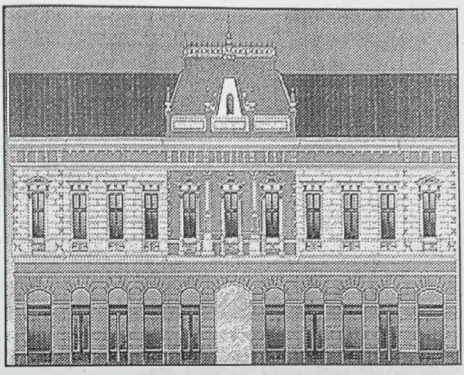

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ „GHEORGHE ŞINCAI" BIHOR

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
„GHEORGHE ȘINCAI"BIHOR
CENTRUL DE INFORMAȚII
COMUNITARE-ORADEA

1912 – 2002
NOUĂZECI DE ANI DE LECTURĂ PUBLICĂ LA ORADEA

Studiu de
Dr. Constantin MĂLINAŞ
– DIRECTOR –

ORADEA, 5 - 6.12.2002

EXTRAS DIN REVISTA „BIBLIOTECA BUCUREŞTILOR"
NR. 8, 9 şi 10 din 2002

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
„GHEORGHE ȘINCAI" BIHOR
CENTRUL DE INFORMAȚII
COMUNITARE ORADEA

Scrisoare din... Oradea

90 de ani de lectură publică la Oradea

Biblioteca Județeană "Gheorghe Șincai"

1912 – 2002

(I)

Lect. Univ. Dr. Constantin MĂLINAȘ
Director

1. Preliminarii

Lectura publică în Oradea şi în Bihor devine o realitate măsurată statistic în special după anul 1912, însă tradiţii ale cărţii şi preliminarii ale bibliotecii aflăm aici încă din veacul al XV-lea, legate de dezvoltarea primelor biblioteci episcopale, respectiv din veacul al XVII-lea, legate de fenomenul renascentist, pe care cu alte ocazii l-am numit **perioada populară a biblioteconomiei româneşti**, adică formarea bibliotecii mobile a tuturor românilor, din cartea manuscrisă şi din cartea tipărită, ca o mare bibliotecă mobilă şi virtuală, ale cărei cărţi au circulat transfrontalier între toate provinciile româneşti, timp de circa trei secole. Această circulaţie s-a făcut cu punerea în aplicare a unui pachet de reguli biblioteconomice specifice şi statornice, în care recunoaştem miezul funcţiilor fundamentale ale unei bi-

Sediul Bibliotecii, 1952 – 2002

blioteci, de la achiziţie, la prelucrare, tezaurizare şi comunicare. Bihorul a făcut parte organică din spaţiul de circulaţie firească a bibliotecii mobile a românilor, proces care este foarte bine atestat în tot vestul românesc şi este reconstituit documentar prin numeroase studii de specialitate.

În perioada Şcolii Ardelene începe şi în Bihor preocuparea paralelă, pentru a forma biblioteci româneşti de instituţie, care apar după anul 1777, în anturajul Episcopiei Române Unite Greco-Catolice de Oradea, sub episcopii **Ignatie Darabant** (1788 – 1805) şi **Samuilă Vulcan** (1806 – 1839). La Beiuş, în sălile şi dulapurile liceului înfiinţat în anul 1828, se formează bibliotecă, având la 1835 cel dintâi inventar al cărţilor. Istoricul Nicolae Iorga aprecia mediul cultural orădean din acel timp, ca având ţinută academică: **„Episcopia Română Unită din Oradea, pe timpul Episcopilor Ignatie Darabant şi Samuilă Vulcan a îndeplinit misiunea de Academie ştiinţifică românească, patronând întreaga operă culturală românească, fără osebire de confesiune. Nu numai Petru Maior, Gheorghe Şincai, Samuil Clain au găsit adăpost la curtea celor doi arhierei, ci şi scriitori ortodocşi ca Moise Nicoară, Dimitrie Ţichindeal, Dr. Ioan Molnar Piuariul, Dr. Paul Vasici".**

Călătorind la biblioteci şi arhive din Ungaria şi Transilvania, Nicolae Densusianu poposea şi la Oradea, pe la 1877 – 1878 şi apoi în raportul depus la Academia Română din Bucureşti descria sutele de manuscrise şi cărţi româneşti vechi, găsite în biblioteca diecesană orădeană, care au format ulterior mândria bibliotecilor clujene şi baza de editare a principalelor lucrări ale corifeilor Şcolii Ardelene. Acestea toate în biblioteca de la Oradea s-au adunat şi s-au păstrat mai mult de un secol şi jumătate, fiind apoi, prin 1950, dislocate şi dispersate în alte direcţii, prin voinţa arbitrară a acelei vremi de intoleranţă.

Cercetările din ultimele trei decenii confirmă inventarele lui Nicolae Densusianu, precum şi aprecierea lui Nicolae Iorga, ba încă mai adaugă argumente numeroase bibliologice şi biblioteconomice, pentru lărgirea şi adâncirea temeiurilor lor documentare, pentru o perioadă care începe de la finea veacului al XVIII-lea şi se întinde până la jumătatea secolului trecut, legându-se ca ideal şi acţiune cu revoluţia de la 1848 – 1849, cu înfiinţarea ASTREI, formarea în 1852 a Societăţii de lectură a tineretului român din Oradea şi apariţia revistei **„Familia"** la 1865.

Din **perioada academică orădeană** (1788 – 1839) şi mai ales din timpul episcopului Samuil Vulcan s-au păstrat

de bilețele („reversale") tăiate din hârtie, de format asemănător cu A5, pe care bibliotecarul diecesan nota numele și calitatea cititorului, care venea pentru a împrumuta carte de la Biblioteca episcopală. De asemenea, nota pe scurt și cartea împrumutată pentru acasă. Mulți dintre cititori erau meseriași și funcționari din Oradea, sau erau preoți, sau studenți, ceea ce arată că biblioteca era deschisă, și funcție publică. Credem că acestea sunt cele mai vechi documente de împrumut, păstrate până acum, din întreaga istorie a biblioteconomiei românești.

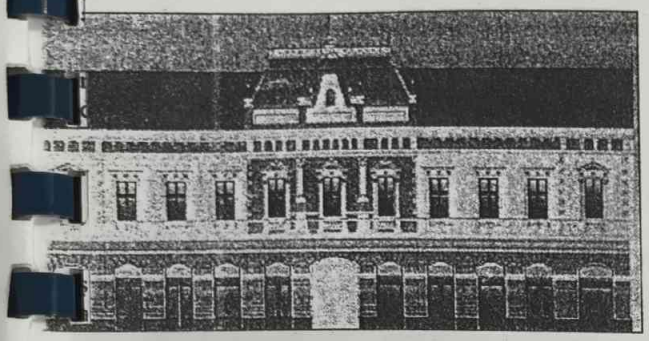

Sediul nou, 2002

În continuare, lectura publică se dezvoltă la Oradea în multe direcții, prin biblioteci mici, private. Acestea din urmă apar în a doua jumătate a secolului, pe lângă diferite societăți și asociații culturale, pe lângă tipografii, librării, tori, redacții și edituri, în diferite puncte ale orașului. Unele dintre aceste biblioteci s-au dezvoltat ca și afacere, adică au practicat împrumutul de carte prin o taxă de lectură, nu abonament, care îndeplinea rolul unei garanții pentru returnarea cărții împrumutate temporar. Dintre ele citez acum **Biblioteca de împrumut** a tipografului Armin Laszky (1874 – 1919), ca fiind cea mai longevivă și care avea următorul text în limba germană pe eticheta purtătoare a numărului de inventar, care se lipea pe coperta interioară a cărții:

„Nr. 1974. ARMIN LASZKY, LEICHBIBLIOTHEK GROSSWARDEIN. Bitte! Die Gechrten Abonnenten werden höflichst ersucht, die Bücher mit möglichster Schonung zu benützen, damit dieselben rein erhalten bleiben".

Din categoria bibliotecilor cu servicii gratuite amintim acum Biblioteca Societății de lectură a junimii orădene (1852 – 1875), Biblioteca revistei „Familia" (1880 – 1906), Biblioteca Societății „Szigligeti Ede" iar din județ, Biblioteca română din Beiuș (1871). De asemenea, sistemul de patru biblioteci, format treptat la **Liceul român** din Beiuș care, la 1900, depășesc 5.000 de cărți organizate după un regulament biblioteconomic, transpus după regulamentul introdus la Biblioteca Academiei Române din București.

Preocuparea pentru o bibliotecă publică cu caracter unitar apare în Oradea după anul 1873, având ca suport logistic școlile din cartiere și inițiative ale unor grupuri de intelectuali din instituții publice și private. Astfel, în timp ce bibliotecile cu populație-țintă (targetată) își continuau dezvoltarea lor firească (la Academia de drept, Arhigimnaziul premonstratens, Seminariile teologice), apar biblioteci cu funcție publică, în ordinea următoare:

• **Biblioteca Senatului școlar al Oradiei**, înființată în anul 1873 și care ajunge în curând la 582 de cărți înregistrate, făcând împrumut public.

• **Biblioteca școlară comunală**, înființată în anul 1882. Aceasta crește repede din donații și cu ajutorul unor subvenții de la primărie, în anul 1899 avea 5.722 de cărți și catalog, practicând împrumutul.

• **Biblioteca populară din cartierul Subcetate.** S-a deschis în anul 1897, cu 497 de cărți, înscriind 62 de cititori. Prin preocuparea inițiatorului, Societatea Szigligeti, în 1879 colecțiile cresc la 915 volume, iar la 1900 avea 1.428 volume. Biblioteca funcționa într-o sală de clasă și făcea împrumut public pentru populația din cartier. În 1904, de pildă, avea 91 de cititori înscriși, din care 37 erau meseriași, 14 erau comercianți și 10 erau funcționari.

• **Biblioteca populară din cartierul Orașul Nou** (actualul centru al Orăzii cu Primăria, Biblioteca județeană și principalele biserici ortodoxă, greco-catolică și romano-catolică) ia ființă în anul 1903, cu 700 de cărți în clădirea școlii noi, prin preocuparea aceleiași Societăți culturale Szigligeti. În anul 1904 atinge 2.589 de cărți, 307 cititori și 724 de cărți împrumutate. Menționăm că populația orașului era în acel an de 50.000 de locuitori. În mod surprinzător, colecțiile scad, în 1907, la jumătate (1.283 de volume), utilizate de 101 cititori, care au împrumutat 928 volume.

• **Biblioteca populară de la Școala primară din cartierul român Olosig.** Se deschide la 15 ianuarie 1905, ajungând în 1907 la 424 de cărți, din care 10 au fost împrumutate în acel an de către 955 cititori.

Toate aceste biblioteci populare au funcționat cu taxă de înscriere.

2. Biblioteca publică a orașului Oradea de la înființare (1912) și până în 1952

Sunt date, semne și argumente care atestă întărirea sentimentului comunitar al orădenilor și a nevoii lor de servicii culturale în special după anul 1900, când orașul capătă o nouă configurație urbanistică, prin contribuția financiară mai ales a negustorilor macedo-români, urcați din sud și așezați aici de câteva decenii, care comandă și generează formarea noului centru și vad comercial al orașului, prin clădiri în stil neoclasic și secesion.

În acest context, care corespunde unei veritabile expansiuni de mentalitate urbană a orădenilor, cu diminuarea sentimentului funciar conservator și apariția manierismului cultural, grupuri de intelectuali doresc formarea unei biblioteci publice care să asigure o sursă stabilă și importantă de informație și educație prin difuzarea de modele, personaje și valori autentice, cu care să se preîntâmpine ignoranța și superficialitatea, generate de o urbanizare rapidă a unui grup comunitar mare și lipsit de coeziune. După unele aprecieri, totalul colecțiilor în bibliotecile populare din cartiere se ridica prin 1910 la circa 7.000 – 8.000 de volume. Grupul de intelectuali din Societatea culturală Szigligeti, împreună cu Primăria, folosesc împrejurarea că la 8 octombrie 1911 urma să se întâlnească la Oradea Asociația Muzeelor și Bibliotecilor din Ungaria, astfel că în preambul acționează cu energie, cumulează o parte din colecțiile bibliotecilor din cartiere, mai adaugă donații private și publice, încât **la data de 23 septembrie 1911 se deschide noua și prima Bibliotecă publică a orașului Oradea.** Noua instituție grupa patru săli

închiriate de către Primărie, la etaj, în strada devenită Spiru Haret nr. 3, lângă noua clădire a teatrului.

După momentul festiv, biblioteca nu funcționează ci se organizează în continuare, primește donații, respectiv fuzionează cu Biblioteca învățătorilor de la Școala comunală. Apoi se mută în luna septembrie a anului următor în clădirea din actuala stradă Republicii, la nr. 2, unde se ține deschiderea oficială și festivă a noii instituții, la data de 11 septembrie 1912. Având în vedere misiunea, funcțiile și modul de organizare a serviciului public al noii biblioteci, suntem motivați să socotim că aceasta este cea dintâi bibliotecă publică a municipiului Oradea și înaintașa actualei Biblioteci județene „Gheorghe Șincai" Bihor, care îndeplinește, prin lege, funcții comunitare (municipale) și funcții teritoriale (județene), adică se află în continuarea și dezvoltarea celei din 1912.

Noua bibliotecă avea regulament de funcționare și se afla sub autoritatea unei comisii de coordonare din 22 de membri (formată la 20 aprilie 1912) în frunte cu primarul Rimler Károly, ca președinte, avea un director supraveghetor și un singur salariat, bibliotecarul custode Bodnár János. În același an 1912 mai apare al doilea post salariat, de custode, iar spațiul se extinde la șase săli, din care două ca sală de lectură pentru tineret, două depozite, o sală pentru seriale și o sală de lectură pentru adulți, respectiv o sală de împrumut și pentru cataloage. Ulterior, se mai formează un spațiu cu rol de garderobă și o cameră memorială cu rol uzual.

Colecțiile inițiale de 11.384 de cărți cresc prin cumpărare, donații și fuziune cu alte biblioteci, ridicându-se în 1915 la 13.743 u.b., iar în 1916 la 15.831 u.b.

Abonamentul anual era de 6 coroane, la care se adăuga garanția la cartea împrumutată pentru 14 zile, respectiv era prevăzută amenda de 20 de coroane pentru cititorii restanțieri. Folosirea sălilor de lectură era gratuită.

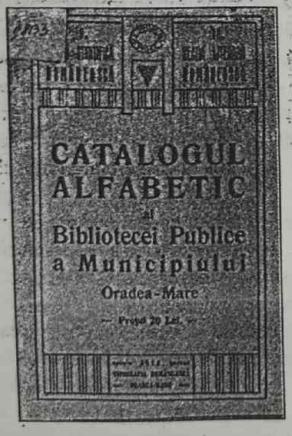

Indicii de performanță au evoluat în felul următor:

a) CITITORI

1912
La sala de lectură: 11.465
Împrumut acasă: –
Total: 11.465
Media zilnică: 105

1914
La sala de lectură: 26.186
Împrumut acasă: 1.738
Total: 27.924
Media zilnică: 77

1916
La sala de lectură: 11.617
Împrumut acasă: 9.069
Total: 20.686
Media zilnică: 59

1920
La sala de lectură: 7.624
Împrumut acasă: 20.840
Total: 28.464
Media zilnică: –

b) CĂRȚI CITITE

1912
La sala de lectură: 11.824
Împrumut acasă: –
Total: 11.824
Media zilnică: 109

1914
La sala de lectură: 29.070
Împrumut acasă: 1.987
Total: 31.037
Media zilnică: 92

1916
La sala de lectură: 12.199
Împrumut acasă: 9.686
Total: 21.885
Media zilnică: 62

1920
La sala de lectură: 7.880
Împrumut acasă: 21.049
Total: 28.929
Media zilnică: –

De menționat că instituția se mută încă de două ori până în 1920, având temporar spații pe actuala stradă Iosif Vulcan (la nr. 5) și apoi în strada Rimanaczi nr. 3.

După război și instituirea administrației românești în Oradea, problema bibliotecii, ale cărei colecții erau discriminatoriu formate, deoarece nu conțineau nici măcar o singură carte în limba română, se discută în ședința de Consiliu municipal din 21 aprilie 1921, cu care prilej se adoptă Hotărârea 5381, care prevedea în esență echilibrarea colecțiilor fără ruperea lor, prin formarea unui fond de carte în limba română, la dispoziția locuitorilor. Se alocă fonduri și totodată se face un Apel pentru donatori, instituții și persoane fizice. Totodată, se activează Comisia de coordonare, care se completează cu reprezentanți români, până la 28 de membri, președinte devenind Primarul Coriolan Bucica, respectiv se concepe un spațiu nou, mai mare, pentru bibliotecă, precum și o nouă politică de dezvoltare a colecțiilor. În luna

octombrie începe mutarea în opt săli din clădirea Primăriei, la etaj, având la dispoziţie un spaţiu mult mai mare (două săli de lectură, cinci depozite, sală de periodice, birou, garderobă, cameră administrativă şi un lung coridor prevăzut cu dulapuri de cărţi având uşi de sticlă). Aici va rămâne biblioteca oraşului, până în anul 1940. Prin concursul din luna decembrie, cu cinci candidaţi înscrişi, director devine dr. Virgil Pop, o personalitate de cultură europeană, care va înnoi fondul de carte şi va relansa biblioteca într-un management nou, până la pensionarea sa din anul 1930. Fostul director Bodnár János rămâne în instituţie, ca secund, până în anul 1927. În total, biblioteca avea patru posturi salariate, ocupate de un român şi trei maghiari. Cu data de 25 martie 1922, Comisia de coordonare adoptă un nou regulament de organizare şi funcţionare a bibliotecii, modern şi flexibil, din care preluăm acum câteva definiţii şi prevederi:

• **Denumirea instituţiei:** Biblioteca publică a oraşului Oradea.

• **Scopul bibliotecii:** Dezvoltarea culturii publicului şi promovarea îndeletnicirilor ştiinţifice. Sporirea sistematică a colecţiilor cu publicaţii privind istoria oraşului, a judeţului, cunoştinţe generale şi profesionale.

• **Accesul:** În sălile de lectură poate intra orice persoană peste vârsta de 16 ani, îmbrăcat cuviincios, cu purtare corectă... conform orarului stabilit (9 – 12 şi 16 – 19). Colecţiile sunt la dispoziţia publicului, prin întrebuinţare internă, în sălile de lectură, prin întrebuinţare externă, în sălile de împrumut. Elevii pot folosi biblioteca, dar cu aprobarea scrisă a directorului şcolii de unde aparţin.

• **Finanţarea:** Se realizează prin mai multe resurse, prevăzute în bugetul oraşului, subvenţie anuală a judeţului, sume încasate prin taxe de bibliotecă, donaţii şi ajutoare.

• **Costuri:** Împrumutul se face pe baza abonamentului anual plătit şi cu cauţiune pentru cărţile luate acasă. Cititorul se obligă la despăgubiri, în caz de distrugere sau pierdere a cărţilor. Pentru întârziere se plăteşte taxa de avers̆ment. Funcţionau scutiri integrale, sau de 50% pentru funcţionari publici, cadrele didactice şi pentru cei fără posibilităţi materiale, care se constată şi aplică de către director.

• Biblioteca se închidea în timpul verii, 1 – 2 luni, pentru reparaţii, curăţenie şi legarea cărţilor.

• Cititorii erau apelaţi să contribuie la conservarea cărţilor, alături de bibliotecari.

• **Controlul:** Comisia bibliotecii se reînnoieşte din doi în trei ani şi conduce, controlează, supraveghează întreaga activitate a acesteia. Ea se întruneşte trimestrial, analizează şi înaintează Primăriei **rapoarte** cu propuneri de măsuri, pentru bunul mers al Bibliotecii.

După investirea noului director, dr. Virgil Pop, începe asiduă atragere de donaţii, pentru a forma fondul de carte românească, dar totodată continuă şi achiziţia de carte în limba maghiară.

La apelul Primăriei şi al Bibliotecii au răspuns numeroase persoane şi instituţii din toată ţara. În primul rând, chiar directorul a donat 600 de cărţi din biblioteca sa personală, apoi o seamă de ministere din Bucureşti, librării, Academia Română trimite 260 de cărţi, Casa şcoalelor trimite 200 de cărţi, Liga Culturală donează 100, Librăria Cartea românească trimite 329, Ministerul Agriculturii oferă 374 cărţi. Răspund bănci care înscriu sume de bani, precum

Banca Bihoreana din Oradea (500 lei), Banca Generală (500 lei), Banca Naţională a României (5.000 lei), Ministerul Instrucţiunii Publice (150 de cărţi şi 10.000 lei).

Drept urmare a unei receptări largi a problemei bibliotecii din Oradea, colecţiile se echilibrează destul de repede, potrivit cu limba maternă a populaţiei-ţintă. Directorul iniţiază o nouă catalogare şi clasificare a cărţilor în opt clase, despărţite fiecare în cinci grupe, după cum a văzut în bibliotecile vizitate la Paris, Berlin şi Viena. Ulterior, mai adaugă două clase. Această clasificare va rămâne în uzul bibliotecii până în anul 1952. În anul 1922 se trece la redactarea şi editarea catalogului bibliotecii. Acesta apare în două volume tipărite şi reflectă secţiunile următoare ale colecţiilor: Secţia de literatură românească; Secţia ştiinţifică românească; Secţia de literatură maghiară; Secţia de literatură străină.

În paralel cu secţiunile de carte s-a format secţiunea de periodice, prin 38 de abonamente la principalele ziare şi reviste din România, cât şi prin exemplarul gratuit, trimis de ziarele şi revistele locale, ca urmare a apelului lansat de Primărie. Începând din anul 1923, secţia de carte românească se deschide, cu mult succes, însă în paralel se produc fenomene secundare de separatism cultural, care influenţează biblioteca. Astfel, Reuniunea medicilor, farmaciştilor şi naturaliştilor din judeţul Bihor, de limbă maghiară, ia înapoi cele 1.300 de volume cu care a contribuit înainte de 1918 la întemeierea bibliotecii publice, iar Societatea Szigligeti retrage similar circa 1.700 de volume. Totodată, iau fiinţă în oraş două biblioteci maghiare de împrumut, a particularului Hegedus şi a redacţiei Nagyvaradi Naplo, care funcţionează cu taxe încă mai mici decât biblioteca oraşului. Mai înfiinţează biblioteci de împrumut Centrul romano-catolic, Societatea Szigligeti, Despărţământul orădean al ASTREI, Reuniunea **„Cele Trei Crişuri"**, care toate oferă alternativă şi fac concurenţă curajoasei biblioteci publice a oraşului. Principalii indici de performanţă ai acesteia în perioada interbelică au evoluat astfel:

a) CREŞTEREA COLECŢIILOR

1920: Total u.b.: 23.438 – integral în limba maghiară

1921: Total u.b.: 23.899 – intră primele 64 de cărţi în limba română

1922: Total u.b.: 25.984

1923: Total u.b.: 27.087 – intră 1.575 de cărţi în limba română

1925: Total u.b.: 29.037
1929: Total u.b.: 33.380
1939: 20.755 titluri
1940: Total u.b.: 33.495 – 22.431 titluri
1948: Total u.b.: 40.835 – 9.276 în limba română, 26.466 în limba maghiară
1950: Total u.b.: 47.861

Pentru corectitudinea politicii de achiziție a directorului dr. Virgil Pop, notăm că în perioada 1922 – 1929 creșterea colecțiilor a fost de 7.987 u.b., din care 6.294 u.b. în limba română și 1.693 în limba maghiară, ceea ce era aproape corect, dar totuși nu întru-totul, deoarece erau dezavantajați în continuare cititorii de limbă română din oraș.

b) CĂRȚI ÎMPRUMUTATE

1922
În bibliotecă: 3.501
Acasă: 24.242
Total: 27.743

1925
În bibliotecă: 2.628
Acasă: 9.306
Total: 11.934

1930
În bibliotecă: 3.350
Acasă: 8.110
Total: 11.460

1939
În bibliotecă: 2.558
Acasă: 7.608
Total: 10.166

1940
În bibliotecă: 1.314
Acasă: 3.263
Total: 4.577

1947: Total 18.456
1950: Total 2.860

c) DINAMICA CITITORILOR

1922
La sala de lectură: 3.219
Împrumut acasă: 22.715
Total: 25.934

1925
La sala de lectură: 2.596
Împrumut acasă: 9.281
Total: 11.877

1930
La sala de lectură: 3.247
Împrumut acasă: 10.213
Total: 13.460

1939
La sala de lectură: 8.804
Împrumut acasă: 1.547.
Total: 10.351

1940
La sala de lectură: 4.151
Împrumut acasă: 491
Total: 4.642

1946: Total 14.558
1950: Total 2.340

Dinamica prea sinuoasă a acestor indicatori de performanță parcă avea menirea să prevestească drama bibliotecii publice a Orăzii, care va urma după Dictatul de la Viena, din 30 august 1940. După instalarea administrației maghiaro-horthyste în Oradea, noua conducere a Bibliotecii a început epurarea colecțiilor, adică, practic, s-a procedat la selectarea și eliminarea cu intoleranță a cărților în limba română, adunate cu atâta efort și cheltuială timp de 20 de ani.

Colecția de presă românească a fost eliminată practic în întregime. Totodată, a început o achiziție masivă de carte numai în limba maghiară, respectiv s-au produs donații de carte de la persoane și instituții din Ungaria, inclusiv de la Academia maghiară din Budapesta, într-un proces parcă în oglindă față de cel de după anul 1921, astfel că, practic, structura colecțiilor s-a schimbat în cea mai mare măsură, din punct de vedere al limbii tipărite, ajungându-se ca la verificarea din 1948 să se găsească 9.276 de cărți în limba română și 24.464 în limba maghiară. Mutarea bibliotecii în decembrie 1940 din clădirea primăriei, unde a stat și s-a dezvoltat timp de două decenii, într-o clădire inadecvată de pe o stradă laterală, a înlesnit și încurajat procesul de destrămare selectivă a colecțiilor.

Apoi, după 1946 a urmat o nouă mutare, pe actuala stradă M. Eminescu (la nr. 15) și o nouă epurare, dispusă de această dată de către autoritățile românești, în baza articolului 16 din Convenția de Armistițiu încheiată între Guvernul Uniunii Sovietice și Guvernul Român. Potrivit acestui articol se prevedea scoaterea rapidă din circulație (până la 1 august 1945!) a tuturor publicațiilor fasciste, legionare sau naziste. Legea nr. 364/2 mai 1945 a instituit comisia centrală necesară care și-a format subcomisii teritoriale, a editat cataloage tot mai ample, care au ajuns la circa 8.000 de titluri, și a intrat în biblioteci publice și particulare pentru a opera. La Oradea așa de bine s-a operat, așa de asiduu s-a dus: **„Lupta pentru curățirea sectorului cultural de toate aceste publicații fasciste și pro-fasciste, publicații care în fond caută să apere și să justifice exploatarea omului de către om”**, care luptă: **„nu va lua sfârșit decât atunci când ele nu vor mai exista decât în câteva biblioteci oficiale documentare, unde istoricii viitorului vor avea prilejul să studieze epoca cea mai neagră din istoria modernă a omenirii, epoca imperialismului monopolist și a crimelor sale împotriva umanității”**, încât din fondul de carte al bibliotecii publice a orașului, deja **„operat”** sub ocupația horthystă, nu a mai rămas mare lucru, după ce a fost **„operat”** și de către comuniști. Aplicarea legii a fost excesivă și pătimașă din cauza resentimentelor cu care a fost făcută de către persoane străine și lipsite de pregătirea profesională, cetățenească adecvată cu

astfel de operațiune. Drept urmare, toate cărțile cu și despre Eminescu au fost epurate, de pildă, la fel cele scrise de Nicolae Iorga și de oricare istoric român memorabil. Biblioteca este practic devalizată, mutată din nou, în septembrie 1949, în Piața Republicii la nr. 4, unde rămâne închisă până în noiembrie 1951. Atunci capătă ca sediu Palatul Episcopiei Române Unite Greco-Catolice de Oradea (desființată în 1948) și se mută în centru, găsind o clădire goală, dar în câteva săli și în pivniță se aflau numeroase stive de cărți, adunate de comisia județeană a acelui articol 16. Din cele circa 48.000 u.b. pe care le-a avut în toamna anului 1950, Biblioteca a rămas cu 8.941 de cărți, pe care le mută în noul său sediu, unde, practic, totul trebuie reluat de la zero, începând cu catalogarea din nou a tuturor cărților și cu primul număr de inventar acordat primei cărți, care se reinventariază. Aici, în acest sediu, biblioteca se deschide pentru public de la 1 ianuarie 1952, aici se va dezvolta pe etape timp de 50 de ani, devenind una dintre marile biblioteci publice județene din România, cu peste 625.000 u.b. Și de aici pleacă iarăși, după o jumătate de veac, în această toamnă a anului 2002, pentru a face loc fostului proprietar, și a facilita astfel reparația istorică a dreptului de proprietate a acestuia.

Scrisoare din... Oradea

90 de ani de lectură publică la Oradea

Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai"

1912 – 2002

(II)

Lect. univ. dr. Constantin MĂLINAȘ
Director

3. Perioada 1952 – 2002

Privind retrospectiv, putem defini perioada a doua, sau vârsta a doua, a Bibliotecii noastre, dintre anii 1952 – 2002, după criteriul logistic al locului şi clădirii în care a funcţionat unitar şi în care s-a dezvoltat extraordinar, comparativ cu perioada sau vârsta precedentă, ca fiind aceea a locaţiei în Palatul Episcopiei Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, de Oradea, din centrul municipiului, Piaţa Unirii nr. 3 (fostă Libertăţii, fostă Piaţa Ferdinand).

Această clădire, de o deosebită frumuseţe, a rezultat din restructurarea funcţională, volumetrică şi stilistică, a unei clădiri cu etaj lin, aflată pe acelaşi loc, proces care s-a încheiat în anul 1904, prin preocuparea de edil a Episcopului Michael Pavel şi lucrarea arh. C. Rimanóczi junior. Ea se integrează în stilul eclectic a numeroase clădiri orădene, care aparţin de mişcarea "art nouveau", sau seccession, ce a căpătat în arhitectură o aplicaţie extrem de întinsă şi de diversă. După anul 1948, clădirea devine liberă, prin desfiinţarea cultului greco-latin şi trecerea la stat a patrimoniului său. În continuare, acest patrimoniu s-a dezmembrat succesiv în direcţii diferite. Din acest context, Biblioteca municipiului Oradea primeşte în luna noiembrie 1951 o clădire goală, în care începuseră a se aduna variate stocuri de cărţi, dintre cele confiscate în judeţul Bihor, de către comisiile care aplicau prevederile art. 16 din Convenţia de armistiţiu, respectiv Legea nr. 364/2 mai 1945. Confiscările priveau biblioteci personale şi priveau biblioteci de pe lângă instituţii şi agenţi juridici. Stocurile respective, de câteva zeci de cărţi, sau de câteva sute, ori mii de cărţi, s-au adunat în încăperile goale ale clădirii, de unde erau treptat expediate către depozitele mai mari ale Fondului de Stat al Cărţii, în special de la Cluj (în spatele Bibliotecii Centrale Universitare), sau de la Bucureşti (depozitele de pe Lipscani, sau din conacele sechestrate în jurul Capitalei). După venirea în clădire a Bibliotecii municipale şi deschiderea ei de la 1 ianuarie 1952, asemenea stocuri au fost trimise în pivniţa fără rafturi de la subsol, unde au stat în vrac până la inventarierea lor, întâmplată în anii 1964 – 1967, din dispoziţia curajosului director dr. Ioan LENGHEL, care a şi înzestrat pivniţa lungă (32 x 7 m) cu rafturile ce există şi astăzi.

Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1812

Defenforium Curatorum, Paris, 1461

Potrivit evidențelor din arhivă, Biblioteca municipală, după ce în prealabil a fost ea însăși devalidată de Comisia județeană de purificare a colecțiilor, dominată de inamici ai culturii române, vine în clădire cu 8.941 de cărți, adică numai circa 20% din fondul cu care intrase în expertiza amintitei Comisii. Momentul acesta nu s-a petrecut astfel numai la Oradea, ci mai pretutindeni în România acelor ani și, dacă s-a făcut peste tot ca la Oradea, purificarea de conținut a depășit cu mult sarcina Convenției de armistițiu, de a epura cartea fascistă, respectiv a atentat, prin aplicația rău extinsă, la valorile fundamentale ale culturii scrise și tipărite a românilor. Acesta a fost un fenomen de sechestrare și distrugere a culturii românești, care încă trebuie cercetat și cunoscut, pentru a putea explica și urmările sale, printre altele crearea acelor colecții speciale, cu acces limitat, care în fond a însemnat un pas pozitiv, deoarece a salvat prin conservare ceea ce alții voiau să distrugă cu totul. Dorim să accentuăm că nu ne pronunțăm acum împotriva art. 16 amintit, sau a legii pe care a generat-o, deci suntem de acord cu prevederile de fond ale lor de a scoate din circulație mijloacele de propagandă fascistă. Dar privind aplicația, la care s-au înghesuit tot felul de fripturiști amatori de căpătuială, alături de adversari ai operei lui Iorga, Xenopol sau Eminescu, nu putem să nu simțim nevoia unei delimitări, între ceea ce trebuia făcut și ceea ce s-a făcut efectiv.

Acestui proces avea să-i pună capăt apariția Bibliotecii Centrale de Stat, care a înglobat Fondul de Stat al Cărții și a lămurit sarcinile Rezervei Naționale de Carte, respectiv apariția H.C.M. 1542/28 decembrie 1951, prin care se structurau coerent noile rețele de biblioteci publice din România, noile sisteme ministeriale, care produceau rețele de biblioteci de tip piramidal. Drept urmare, în rețeaua care ne preocupă se creează treptat bibliotecile publice comunale (sătești), raionale (orășenești) și regionale (în total 16). Au urmat o sumedenie de norme de aplicare în teritoriu, precum și de hotărâri locale, prin folosirea cărora la Oradea ia ființă **Biblioteca Centrală Regională Crișana**, în locul și prelungirea celei municipale, funcționând sub această denumire până în anul 1963. Atunci din intitulație dispare calificativul **"centrală"**. Instituția devine **Biblioteca regională Crișana** și se dezvoltă sub această firmă până în anul 1968. Două momente sunt de remarcat, din procesul continuu de căutare a unei existențe suple și proprii a bibliotecilor publice în România. Mai întâi, noul **Regulament-cadru** de organizare și funcționare a bibliotecilor regionale, din 1965, prin care sunt definite și completate funcțiile fundamentale ale acestora, de achiziție, prelucrare, organizare, comunicare și păstrare (conservare) a colecțiilor specifice, adăugându-se și funcția de depozit legal județean, ceea ce era o noutate absolută.

Respectiv Dispoziția 573 a Consiliului de Stat pentru Cultură și Artă, din 30 mai 1966, prin care se introduce o nouă configurare organizatorică a tuturor bibliotecilor publice, ca funcții, atribuții, servicii, competențe și număr de posturi. Din datele noastre rezultă că aplicarea în Bihor s-a făcut încet și fără rezultate grabnice, în principal din cauza lipsei de pregătire profesională a personalului, ajuns în biblioteci publice mai degrabă din întâmplare, decât din vocație.

După apariția Legii nr. 2/16 februarie 1968, care consacră noua împărțire administrativ-teritorială, cu trecerea de la 16 regiuni la 39 de județe + Municipiul București, bibliotecile regionale se transformă... în biblioteci municipale, prin decizii locale, luate în temeiul legii. Astfel, în 1968 apare **Biblioteca municipală Oradea**, care continuă juridic și patrimonial fosta bibliotecă regională, cu diferența, însă, în ceea ce privește funcțiile sale fundamentale și subordonarea administrativă. Trecerea în subordinea locală a Primăriei și Consiliului Popular Oradea atrage după sine diminuarea până la dispariție a funcției teritoriale anterioare, de îndrumare metodică de specialitate a bibliotecilor publice din rețeaua fostă regională, acum devenită județeană. Se pierde serviciul metodic și se pierd funcțiile biblioteconomice teritoriale, care se distribuie între mai multe județe, născute prin dezmembrarea fostelor regiuni. În replică, apare pentru prima dată post de inspector pentru biblioteci la nou formatele Comitete județene pentru cultură și artă, precum și la Bihor a fost colegul Iuliu Pintea, transferat de la Bibliotecă la noul organism cultural județean. Ca fapt pozitiv, iau ființă posturi salariate de bibliotecar în toate comunele județului (86), se nasc opt biblioteci orășenești, în continuarea fostelor biblioteci raionale, iar personalul este salariat și subordonat profesional și administrativ în mod dublu, local și județean, prin Comitetul județean pentru cultură și artă.

Timp de cinci ani (1968 – 1973) în Oradea funcționează **Biblioteca municipală**, care continuă un spectaculos proces de sporire a colecțiilor, după cum se poate vedea în tabloul anexat. Pe acest traseu, în anul 1970 are loc un prim recul în rețeaua bibliotecilor comunale, în sensul că se desființează posturile de bibliotecar comunal salariat, din 1968, care se înlocuiesc prin prestația cadrelor didactice, plătite cu o indemnizație lunară. Deodată apare nevoia de îndrumare și pregătire profesională a unui mare număr de persoane, în condițiile lipsei învățământului biblioteconomic în România.[15] Din nou este nevoie de resuscitarea funcțiilor teritoriale ale unei biblioteci județene, care să preia sarcina astfel apărută. Era clar că biblioteca municipală din localitatea reședință de județ trebuie să iasă din încorsetarea în care a fost în mod greșit introdusă în anul 1968 și să-și asume sarcini metodice complexe în întreg teritoriul județului, ce nu se puteau îndeplini printr-un singur post de inspector.

Apare în acest context Decretul 703/1973 al Consiliului de Stat al R.S.R., care reglementează misiunea, funcțiile, serviciile și normarea posturilor în toate instituțiile cultural-educative din România, inclusiv în biblioteci. Drept urmare, în țară, deci și în Bihor, se formează următoarea rețea de biblioteci publice: **comunale** (cu indemnizație; sau cu post salariat la cele cu minimum 3.000 de cărți și 6.000 de locuitori), **orășenești, municipale** și **județene** (în municipiile reședință de județ). Astfel, Biblioteca municipală Oradea devine **Biblioteca județeană – Bihor**, cu același patrimoniu și sediu, dar dobândind un evantai nou de funcții județene de îndrumare și control de specialitate.[16] Sub acest titlu funcționează până în anul 1991, când prin Decizia 466/15 noiembrie a Prefecturii județului Bihor i se atribuie numele de **"Gheorghe Șincai"**, la propunerea și referatul nostru, motivat de numeroasele legături cu Oradea, bibliografice și culturale, ale celebrului istoric român, ale cărui manuscrise de bază, inclusiv *Cronica românilor*, timp de 150 de ani s-au păstrat în clădirea bibliotecii orădene.[17] Și astfel a rămas până acum, Biblioteca Județeană "Gheorghe Șincai" Bihor, când, după multe operațiuni pregătitoare, începe să părăsească clădirea

unei evoluții semicentenare (1952 – 2002). În data de luni, 9 august 2002, primele trei camioane cu rafturi au ieșit din clădire, mutându-se la sediul nou, din Piața 1 Decembrie nr. 12.

Analiza semicentenarului de activitate într-un loc a unei biblioteci, care sosea cu circa zece mii de volume în 1952 și pleacă acum cu circa 650.000 de volume, nu este un proces simplu, iar el ar trebui să urmeze linia consemnării și demonstrării în timp a datelor ce privesc funcțiile fundamentale ale bibliotecii, începând de la cele cinci, care au fost și sunt, oricând și oriunde obligatorii, analizându-le pe fiecare în dinamica lor, a serviciilor și ofertei create, precum și a indicilor de performanță înregistrați, în raport cu colecțiile și populația-țintă.

Formarea și dezvoltarea colecțiilor

Accasta a fost funcția dominantă și definitorie pentru Biblioteca de la Oradea, care a cunoscut o dezvoltare accelerată a colecțiilor sale în perioada de după mutarea în noul sediu și până prin anii optzeci ai secolului trecut. Procesul a fost similar și destul de uniform în toate bibliotecile de acest tip din România. Cel mai bine reflectă procesul primul *Ghid al bibliotecilor din România*, editat în anul 1958 și reeditat în 1970.

După organizarea serviciilor în spațiul primit și conceperea unui tip de rafturi, metalice și mobile, la depozitele pentru colecțiile de bază, respectiv de lemn și fixe, la colecțiile uzuale, Biblioteca a putut beneficia de circa 1.870 metri pătrați de spațiu orizontal și circa 12.300 metri liniari de raft. Din acest total, care s-a constituit treptat, din cauza tradiției puternice locale, cât și a configurației neadecvate a volumetriei sălilor și a traseelor în clădire, numai jumătate se forma ca raft de acces liber. Ceea ce era puțin.

Altfel spus, depozitele erau prea mari și aveau o pondere descurajant de mare în raport cu sălile de acces liber la raft a cititorilor.

În mod tradițional se consacra mai mult astfel rolul sălii de lectură, împrumutul temporar în bibliotecă a cărților, față de împrumutul pentru acasă, care, după câte știu, este mai eficient, deoarece asigură o lectură mai personalizată.

Formele și metodele principale de dezvoltare a colecțiilor au fost în cazul nostru următoarele:

- continuitatea colecțiilor anterioare;
- achiziția prin cumpărare;
- achiziția prin donații;
- schimbul de publicații cu alte biblioteci;
- depozitul legal (după 1996);
- transferul de publicații (mai recent, dar deocamdată nesemnificativ).

Observând informațiile înregistrate în statistica de bibliotecă, vedem că progresul colecțiilor a fost următorul, potrivit R.M.F.-ului general:

ANUL	INTRĂRI	SCOATERI	TOTAL EXISTENT
1952	10.175	53	16.142
1955	15.941	1608	51.201
1960	6.083	683	85.406
1965	51.246	5421	175.803
1970	13.709	3217	289.529
1975	13.580	4162	349.404
1980	15.130	790	418.840
1985	16.600	370	503.941
1989	13.191	3431	565.414

Vedem din aceste cifre că procesul de achiziție a fost permanent ascendent, pozitiv, adică mereu intrările au fost mai multe decât scoaterile, asigurându-se progresul absolut al colecțiilor în toată perioada 1952 – 1989. Și încă de memorat procentul mare al scoaterilor, care totalizează până în 2001 peste 236.000 u.e. în cincizeci de ani, deși mai nou se apreciază că acesta este un procentaj mic de scoateri, în comparație cu ciclul de înnoire a informației la 4 – 5 ani. Este adevărat cu referire la ultimele două decenii, dar în condițiile deceniilor precedente, cât și ale situației de la noi, raportul dintre intrări și ieșiri a fost încurajator, iar dezvoltarea colecțiilor a întreținut un proces extraordinar, ascendent. Care, desigur, acuma nu mai este văzut, nu mai corespunde, deoarece dinamica informației cere înnoirea totală a colecțiilor într-un interval de timp mult mai scurt, dacă se poate la cinci ani, cel puțin ca deziderat.

Dinamica după 1990 a colecțiilor se prezintă astfel:

ANUL	INTRĂRI	SCOATERI	TOTAL EXISTENT
1990	18.671	33.120	550.965
1991	18.616	17.978	551.603
1992	16.989	7.322	561.270
1993	17.214	2.719	575.765
1994	9.282	7.577	577.470
1995	11.366	4.996	583.840
1996	9.104	226	592.718
1997	12.704	500	604.922
1998	11.117	195	615.844
1999	10.255	778	625.321
2000	9.172	9.714	624.779
2001	10.303	2.443	632.639

Valoarea totală, neactualizată, a patrimoniului bibliografic, după R.I.-general, se ridică la două miliarde de lei, patrimoniul total al bibliotecii depășește 2,77 miliarde lei, iar bugetul pe anul în curs, având în vedere și rectificarea așteptată din luna octombrie, cât și lucrările de reparații capitale la clădirea primită ca alternativă pentru mutare, se va duce către 13,5 miliarde de lei. Total personal, 67 de posturi, din care 52 persoane de specialitate, bibliotecari cu studii medii sau superioare. Avem în bibliotecă doi doctori și doi doctoranzi. Potrivit criteriilor din Regulamentul-cadru al bibliotecilor publice, emis de către Ministrul Culturii în 1998, anexa cu normarea posturilor, am fi avut dreptul la 124 de posturi pe deplin motivate. Desigur că am cerut mărirea organigramei, dar ni s-a răspuns mereu să înțelegem că nu există suficiente încasări la Ordonatorul principal de credite, pentru a ni se putea mări fondul de salarii. Din această discuție am rămas, totuși, cu imaginea și credința și chiar cu mândria că fiecare bibliotecar ține două locuri, ca încărcare cu sarcini și operațiuni în fișa de post. În noua lege a bibliotecilor[18], în mod surprinzător criteriile de normare a posturilor se schimbă atât de mult, încât noi, față de populația municipiului Oradea (de 210.000 locuitori la recensământul recent) nu numai că nu mai putem spera să primim posturi, dar ar trebui să coborâm la numai 30 de posturi de specialitate. Ca mic comentariu, sunt întemeiat să spun că o așa de radicală diferență de apreciere între două acte normative, ce apar la distanță scurtă de timp, de numai patru ani, nu este și nu poate fi real motivată, prin urmare singur criteriul populației nu este suficient și temeinic. Ori este fixat greșit la grila de 7.000, ori trebuie

completat cu alte criterii, care ţin de colecţii, de tipuri de funcţii şi servicii, care formează în totalitate produsul ofertat al bibliotecii. Altfel, dacă nu se va înţelege, actuala reţea de biblioteci judeţene, cât şi cele orăşeneşti, se va prăbuşi şi se va sparge.

Din ansamblul celorlalţi indicatori de performanţă, cultivaţi de SR – ISO 2789/1993, apoi de către proiectul european LIBECON şi de către proiectul românesc PROBIB 2000, mai prezentăm următorii:

ANUL	UTILIZATORI	VOLUME UTILIZATE	FRECVENŢĂ TOTALĂ
1968	15.687	414.017	164.992
1989	24.933	441.163	–
1990	18.126	321.607	–
1991	21.710	368.134	–
1992	23.360	406.541	–
1993	24.211	421.146	720 frecv. zilnică
1994	24.197	448.999	–
1995	26.079	548.923	–
1996	27.218	497.345	237.873
1997	27.491	503.336	250.285
1998	26.636	554.066	265.363
1999	28.997	554.956	251.141
2000	30.628	478.976	224.181
2001	19.863	505.065	239.902

Scăderea alarmantă a numărului de cititori înscrişi în anul 2001 de fapt nu este o scădere, ci reprezintă venirea la realitate, după ce am creat dispeceratul unic de înscrise a cititorilor într-un singur loc la bibliotecă, de unde puteau vizita apoi toate secţiile şi toate filialele bibliotecii. În felul acesta s-a eliminat înscrierea repetată a aceluiaşi cititor şi numărarea lui de mai multe ori în fiecare secţie, unde i se redacta fişa-contract de împrumut. A mai contribuit la această scădere numărul de inventare de verificare a patrimoniului bibliografic, împărţit în 18 gestiuni. Aceste inventare au fost declanşate la cererea Curţii de conturi din Bihor şi au fost făcute parţial cu secţiile închise pentru public, ceea ce a influenţat negativ accesul la colecţii. Pentru aceste note succinte, mai consemnăm că începând cu data de 19 iulie 1999 am introdus abonamentul anual de înscriere şi frecventare a bibliotecii, în cuantum atunci de 40.000 lei, respectiv 20.000 lei, care în acest an este de 60.000 lei pentru adulţi, respectiv 40.000 lei pentru elevi, studenţi, existând gratuitate pentru şomeri, militari, casnice, pensionari, ziarişti şi alte categorii defavorizate economico-financiar. Sumele încasate de circa 700 milioane de lei au fost destinate în totalitate pentru investiţii în echipamente de informatizare şi astfel am putut începe şi acest proces de modernizare a serviciilor de prelucrare şi împrumut, care este în curs, prin aplicaţie de TINLIB.

Din procesul de reformă în bibliotecă, despre care putem cu temei vorbi, începând din anul 1997, mai enumerăm extinderea colecţiilor de carte curentă prin filiale noi, înfiinţate în cartierele mărginaşe ale municipiului. Astfel, după ce în anii 1990 – 1993 Biblioteca a pierdut trei filiale, în spaţii revendicate de foştii proprietari, în 2000 – 2001 am putut reveni cu trei filiale noi şi moderne, în cartierele **Decebal, Dacia şi Episcopia Bihorului**.

Continuarea dezvoltării funcţiilor comunitare ale bibliotecii ne cere să insistăm la Primărie, pentru a obţine spaţii bune pentru filiale şi în cartierele Nufărul (de peste 50.000 locuitori), Velenţa (cu mulţi rromi), Eminescu şi Calea Aradului, ajungând la un total de 10 filiale în funcţiune, ceea ce este suficient şi motivat pentru Oradea.

Sub aspectul funcţiilor teritoriale, de tip judeţean, ale bibliotecii noastre, ele au cunoscut o lărgire şi amplificare, motivate de noua realitate a judeţului din punct de vedere biblioteconomic. Această situaţie este negativă. Pot să spun că cele 15 funcţii teritoriale, pe care le-am formulat şi pe care căutăm să le punem în teren, reprezintă o urgenţă şi ele au nevoie prioritară de sprijin logistic, financiar şi de personal, pentru a putea fi înfăptuite şi pentru a opri involuţia, ce se

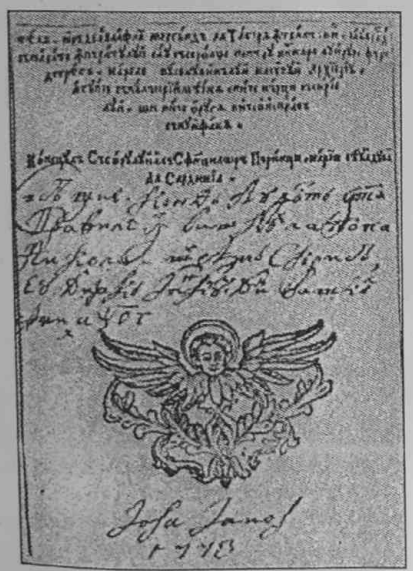

Însemnare manuscrisă din 1773 pe *Cazania lui Varlaam*, Iaşi, 1643

Pagina de titlu la *Molitvelnic*, Blaj, 1815

9. ȚOCA, Mircea, *Arhitectura secesiunii din Oradea*. În: *Centenar muzeal orădean*, Oradea, Muzeul Țării Crișurilor, 1972, pp. 613 – 620.

10. [*Primul regulament*]: Szabályzat Nagyvárad város nyilános könyvtárának szervezéséről és vezetéséről. Nagyvárad: Sonnenfeld Mũnyomda, 1911, 17 p.; BODNÁR János, *A Nagyváradi nyilványos könyvtár keletkezése és működésének első esztendeje*. Nagyvárad, 1913, 28 p.; Idem, *Nagyvárad város nyilványos könyvtárának II-ik éve. Jelentés 1913-ról*, Editura Levai, 1913, 30 p.; Ibidem, *Jelentés 1914-ról*, Oradea: Editura Lászky Armin, 1914, 194 p.; Ibidem, *Jelentés 1915-ról*, 1916, 22 p.; Ibidem, *Jelentés 1916-ról*, Oradea: Editura Sonnenfeld, 1917, 22 p. Pentru anii 1917, 1918 și 1919 s-au păstrat rapoartele aceluiași director, Bodnár János, dar numai manuscrise în colecțiile Bibliotecii Județene **"Gheorghe Șincai"** Bihor, Oradea, cota II 36.409.

LENGHEL, Ioan, *Biblioteca publică din Oradea – fapte și date pentru o viitoare monografie*. În: *Contribuții culturale bihorene*, Oradea, 1974, pp. 377 – 389.

MĂLINAȘ, Constantin, *Funcțiile teritoriale ale bibliotecii județene*. În: "Biblioteca", București, 53, nr. 10, oct. 2001, pp. 500 – 502.

11. ILEA, Ana, Dr. CĂLUȘER Iudita, *Începuturile bibliotecii publice românești din Oradea 1920 – 1930*, lucrare ms. susținută la Simpozionul de biblioteconomie de la Universitatea Oradea, 29 mai 2002, 21 file.

12. Ibidem, f. 18 – 19.

13. *Catalogul alfabetic al Bibliotecii publice a municipiului Oradea-Mare*. I Secția științifică românească. II Secția literară românească. Oradea-Mare: Tipografia românească, 1922, 159 p.

Catalogul alfabetic al Bibliotecii publice a orașului. Secția literară. Literatură maghiară. Literatură științifică străină. Oradea-Mare: Editura Bibliotecii publice a orașului Oradea-Mare, [1922] (Beres Károly könyvnyomda), 118 p.

14. *Publicațiile interzise până la 1 mai 1948*. București, Ministerul Artelor și Informațiilor, 1948, p. 11.

15. După anul 1951, ca efect al H.C.M. 1542/51, ia ființă **Școala specială de bibliotecari** de la București, cu durata de 4 luni școlarizare, respectiv se redactează manualul *Minimum de tehnică de bibliotecă* (ediția a doua în 1958), care a stat mult timp la temelia profesiei de bibliotecar și a practicii de bibliotecă. În anul 1958 se elaborează "Reguli de descriere bibliografică pentru Fondul de Stat al Cărții", care a însemnat primul standard, ca să-i spunem așa, pentru uniformizarea notiței catalografice la noi, ce a rezistat până apare I.S.B.D.-ul.

Un semnal de exigență profesională în selectarea și promovarea bibliotecarilor apare în H.C.M. 1241/1955 și în H.C.M. 1360/1956, care reorganizau bibliotecile centrale regionale, stabileau cerințele pe funcții și precizau nivelul de pregătire necesar. De pildă, directorul nu putea fi în continuare cu studii medii, trebuia să aibă studii superioare.

Între anii 1963 – 1970 funcționează **Secția biblioteconomie** în cadrul Facultății de filologie din Institutul Pedagogic de 3 ani de pe lângă Universitatea București. Apoi se desființează și rămân numai cursuri facultative de biblioteconomie, predate de **Dan SIMONESCU** (1970 – 1972), **Corneliu Dima DRĂGAN** (1972 – 1980) și **Eugen MARINESCU** (1980 – 1991). După 1970 și până în 1990 au existat numai cursuri de perfecționare. Pentru bibliotecarii cu pregătire medie, între anii 1969 – 1975 a funcționat **Școala postliceală de biblioteconomie**, pe lângă Grupul Poligrafic "Dimitrie Marinescu" din București. Acolo se pregăteau prin cursuri de doi ani bibliotecari și legători de carte.

16. MĂLINAȘ, Constantin, *Op.cit.*, p. 501.

17. MĂLINAȘ, Constantin, *Gheorghe Șincai și Oradea*, în "FAMILIA", Oradea, nr. 3, martie 1979, p. 4.

18. "Monitorul Oficial", București, 18 iunie 2002.

Constantin Mălinaș, *Tipografi, tipografii și edituri în Bihor 1565 – 1948*, Editura "Mihai Eminescu", Oradea, 1995

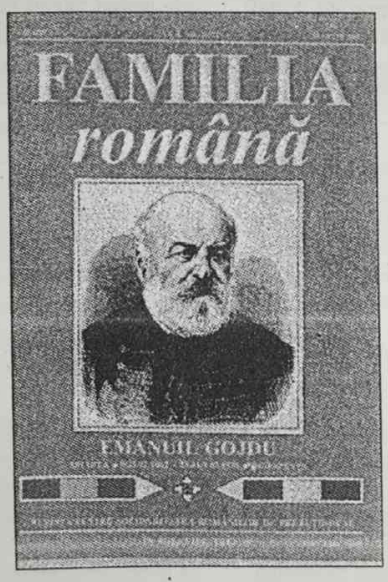

Publicații editate cu participarea Bibliotecii Județene "Gheorghe Șincai" Oradea

petrece în bibliotecile comunale. Dintre cele 15 funcţii teritoriale, de această dată voi insista asupra următoarelor patru, care sunt de importanţă organică.

• Funcţia de depozit legal judeţean, introdusă de Legea 111/1996. Foarte utilă şi rulează în condiţii bune la Oradea. În registrul unic judeţean pentru DL am înregistrat peste două mii de poziţii în cinci ani, la cele 10 tipuri de infodocumente, avute în vedere de legiuitor.

• Funcţia juridică, de apărare a bibliotecii şi a bibliotecarilor faţă de ingerinţele dezastruoase ale factorilor de risc, persoane fizice şi juridice, uneori chiar autorităţi locale, care vor să desfiinţeze posturi, la bibliotecă, sau să le ocupe după criterii emoţionale. Am avut situaţii, inclusiv procese, în care punctul de vedere, exprimat de noi în temeiul legii, a dat câştig de cauză unor bibliotecare, alungate de la locul de muncă de către primari primitivi. Şi au fost reintegrate prin hotărâre judecătorească. Dar funcţia juridică este mult mai largă şi priveşte nevoia de apărare a reţelei şi a întregului patrimoniu al bibliotecilor din judeţ, buna aplicare a noii legi a bibliotecilor. La care biblioteca judeţeană are menirea şi calitatea de a contribui ca oficiu de specialitate.

• Funcţia de oficiu bibliografic judeţean, care să preia sarcinile de control bibliografic universal şi naţional şi să le ducă în teritoriu, în fiecare bibliotecă din judeţ, deoarece Biblioteca Naţională a renunţat, din păcate, la asemenea intenţii şi cred că nici nu le mai poate induce în teritoriu, din moment ce nu le mai poate menţine nici în propria curte. Cred că biblioteca judeţeană ar putea îndeplini rolul de transportator de specialitate între Autoritatea bibliografică naţională şi practica din bibliotecile comunale, orăşeneşti, municipale, pentru coerenţa prelucrării biblioteconomice, a elaborării coordonate şi partajate a instrumentelor de informare bibliografică, cât şi a calendarului cultural anual, cu ceea ce acesta are uniform şi cu ceea ce are diform, sau local.

• Funcţia de conservare şi prezentare a colecţiilor, mobilierului, clădirilor. Nu ştiu cum se stă în alte judeţe, dar la Bihor cea mai mare parte a bibliotecilor au grave probleme de conservare şi au nevoie de îndrumare, de expertize, de tratamente. După 1998 am început să formăm Laboratorul de conservare şi legătorie, cu patru posturi, care are atribuţii interne, pentru propriile nevoi ale Bibliotecii judeţene, inclusiv de dezinfecţie, dezinsecţie şi deratizare trimestrială, dar are şi atribuţii externe, care privesc asistarea, gratuită sau cu plată, a tuturor bibliotecilor din Oradea şi din judeţ. De curând am editat primul număr, pe luna septembrie 2002, a Buletinului trimestrial "Sănătatea cărţilor", primul de acest fel din România, care în 16 pagini încearcă să învie şi să facă activă munca de conservare şi prezentare a colecţiilor în fiecare localitate.

În notele din partea a treia a acestui excurs ne vom ocupa de calendarul cultural, de cartea veche românească şi străină din colecţiile noastre, datând dintre anii 1461 – 1830, precum şi de planul editorial al bibliotecii, ca expresie a muncii de cercetare ştiinţifică internă şi de documentare bibliografică, în mod firesc şi imperativ desfăşurate într-o bibliotecă judeţeană, chiar dacă legea mereu a uitat să accentueze că şi bibliotecile publice desfăşoară inerent activitate ştiinţifică, măcar unde şi unde.

Note bibliografice –
la partea I (nr. 8 al revistei) şi partea II

1. *Oradea în istoria bibliotecilor noastre medievale*. Capitol în: Jakó Zsigmond, *Philobiblion transilvan*, cu o introducere de prof. univ. dr. Virgil Cândea, Bucureşti, Kriterion, 1977, pp. 13 – 71; BULUŢĂ, Gheorghe, *Scurtă istorie a bibliotecilor din România*, Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2000, pp. 13 – 17; *Istoria oraşului Oradea* / Coord. Liviu Borcea, Oradea, Cogito, 1995, pp. 315 – 322, 428 – 429. Evoluţia populaţiei oraşului, respectiv municipiului Oradea este prezentată astfel: 1920: 68.081 locuitori; 1930: 82.653; 1941: 92.942; 1948: 87.774; 1956: 99.685; 1960: 105.949; 1970: 137.662; 1989: 229.823; 1992: 221.377.

În 1927 erau 81.123 de locuitori, din care 20.262 erau evrei şi 36.779 maghiari. În 1930, faţă de 82.653 de locuitori în Oradea, 42.200 erau maghiari, 14.640 erau evrei şi 22.945 erau români. În 1941 se produce un dezastru demografic, în urma aplicării Diktatului de la Viena, care a atins şi Oradea. Astfel, se produce un proces amplu de schimbare a populaţiei, românii pleacă masiv în refugiu, respectiv vin ungurii din regiunea panonică şi se aşează în Oradea. Astfel în 1941, la 92.942 de locuitori, sunt 85.383 unguri şi numai 4.835 români, respectiv 1.546 evrei. Se poate observa că şi aceştia din urmă au părăsit masiv oraşul, speriaţi de măsurile discriminatorii, pe care a început să le ia administraţia maghiară vremelnică, sau nu şi-au declarat naţionalitatea autentică, probabil de teamă.

Prima afirmare şi analiză a conceptului de bibliotecă mobilă a românilor, respectiv despre perioada populară a biblioteconomiei româneşti, am făcut-o la Braşov, cu prilejul unei sesiuni de comunicări, organizată la Biblioteca Judeţeană **"Astra"** în anul 1985.

2. Mălinaş, Constantin, *Catalog de carte românească veche* / Cuvânt înainte prof. univ. dr. Dan Simonescu, Oradea, Editura **"Mihai Eminescu"**, 1993, 162 p. cu ilustr. şi bibliografia domeniului în Bihor: Titus L. Roşu, *Însemnări şi inscripţii bihorene*, vol. I – II, Oradea, Editura Universităţii, 1999, 288 p.

3. IORGA, Nicolae rosteşte aceste cuvinte în conferinţa ţinută la Oradea în data de 17 octombrie 1920. Cf. RADU, Iacob, *Istoria diecezei române unite a Orăzii Mari*, Oradea, Tipografia românească, 1932, pp. 102 – 103.

4. DENSUŞIANU, Nicolae, *Cercetări istorice în arhivele şi bibliotecile Ungariei şi ale Transilvaniei*. Raportul înaintat Academiei Române, Bucureşti, 1880, pp. 12 – 24; RADU, Iacob, *Manuscriptele din Biblioteca Episcopiei Unite din Oradea-Mare*. În: Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Literare. Seria 3, Tom 1, Bucureşti, 1923, 48 p.; *Occisio Gregorii in Moldavia Vodae tragedice expressa* / Ediţie şi studiu de Lucian Dimba. Cluj-Napoca: Dacia, 1983, 163 p.

5. FAUR, Viorel, *Societatea de lectură din Oradea (1852 – 1875)*, Oradea, Muzeul Ţării Crişurilor, 1978, 336 p.; HORGA, Ioan, *Contribuţii la cunoaşterea iozefinismului provincial*, Oradea, Editura Universităţii, 2000, 238 p.; Idem, *L'Église gréco-catholique romaine (Uniate) a l'époques des Lumières*. L'eveché d'Oradea, 1780 – 1830, Lille, 1996; Idem, *Tradiţie şi noutate în spiritualitatea românească greco-catolică din epoca Luminilor*. Episcopia din Oradea, Oradea, 1996; MĂLINAŞ, Constantin, Contribuţii *la istoria iluminismului românesc din Transilvania: Ioan Corneli (1762 – 1848)*. Teza de doctorat, Cluj-Napoca, 2000, 478 p.

6. MAXIM, Virgil, *Biblioteca lui Samuil Vulcan şi cititorii săi*. În: *Biblioteca şi şcoala*, Oradea, Biblioteca Judeţeană Bihor, 1976, pp. 205 – 228.

7. FAUR, Viorel, *Cărţile româneşti din biblioteca iluministului orădean Samuil Vulcan*. În: "Revista bibliotecilor", Bucureşti, nr. 6, 1972, pp. 350 – 353; MĂLINAŞ, Constantin, CĂLUŞER Iudita, *Biblioteca Liceului din Beiuş între anii 1835 – 1845*, în "CRISIA", Oradea, 1982, pp. 411 – 418; Ibidem, *Informaţii documentare inedite privind biblioteca Liceului din Beiuş (1840 – 1890)*, în "CRISIA", Oradea, 1985, pp. 147 – 157. Ibidem, *Biblioteca prof. T. Roşiu de la Beiuş (1894)*, în "CRISIA", pp. 213 – 227.

8. *Istoria oraşului Oradea* / Coord. Liviu Borcea, Oradea, Cogito, 1995, pp. 316 – 317; Borcea Liviu, *Începuturile bibliotecii publice la Oradea*. În: Biblioteca "Gheorghe Şincai": Buletin metodic, Oradea, an 4, nr. 1(5), ian. 1994, pp. 8 – 15.

giază faptele de arme ale lui Iancu de Hunedoara, despre care spune că a adus glorie deopotrivă ungurilor și românilor: **„ex quibus natus erat"**. Incunabulul are o hartă a Europei pe care apar și teritoriile românilor, cu toponime interesante, care merită un studiu aprofundat. Toate aceste elemente fac din *Cronica de la Nürnberg* cel mai important incunabul, care se așează pozitiv în zorii istoriografiei europene de subiect **„daco-romanic"** și care ar motiva un studiu monografic din acest punct de vedere.

*

În ceea ce privește colecția de carte românească veche, cele mai vechi titluri, pe care le avem, fac parte din prima linie a civilizației cărții la români. Se disting, astfel, două exemplare din *Carte românească de învățătură a lui Varlaam*, Iași, 1643, inițial foarte distruse, acum restaurate prin efortul conjugat al laboratoarelor de specialitate de la Muzeul Olteniei și de la Biblioteca Națională a României. Cele două exemplare poartă însemne de circulație, ex librisuri și ornamente manuscrise din Moldova, respectiv din zona Turda și a Vașcăului, care le conferă un plus de viață, înnobilându-le și îmbogățindu-le mărturia pe care o depun în posteritate asupra rolului ce l-au avut în comunitățile românești din Bihor. Se justifică să amintim că antologia omiletică a lui Varlaam, adresată întregului neam românesc, de fapt a împânzit cu adevărat și Bihorul, unde s-au găsit până acum aproape treizeci de exemplare, păstrate, atestate, sau copiate. Dacă aplicăm indicele de păstrare, calculat ca raport între cartea păstrată din secolul al XVII-lea și cartea distrusă, rezultă că numai din *Cazania lui Varlaam* au putut circula în Bihor mai mult de 150 de exemplare (indicele de păstrare, rezultat din analiza de calculator este în acest caz de circa 18%), contribuind substanțial, împreună cu celelalte cărți vechi românești, în special cu *Chiriacodromionul* de la Bălgrad, 1699, la răspândirea unei limbi românești unitare și expresive.

Din *Noul Testament de la Bălgrad*, 1648, ni s-a păstrat o singură filă, care atestă un exemplar cândva întreg. Textul este din *Apocalipsul lui Ioan*.

De o valoare patrimonială cu totul aparte este exemplarul din *Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652, deoarece zecile de însemnări, pe care le poartă, arată că a fost folosit ca îndreptar de lege românească în satele din bazinul superior al Crișului Negru, într-un interval de peste două sute de ani, până la jumătatea secolului trecut. Concluzii similare cu ale noastre a stabilit pentru Transilvania și Ioana Cristache-Panait, prin analiza însemnărilor de pe exemplare găsite pe valea Mureșului. Se poate da acum un răspuns temeinic, documentat, rezervei pe care unii istorici au avut-o față de acest prim cod tipărit de drept canonic și civil în limba română, cuprinzând laolaltă legea arhierească și legea împărătească, în sensul că din cauza limbii lui greoaie ar fi căzut repede în desuetudine. Cele 117 exemplare păstrate, majoritatea în Transilvania, probează contrariul, anume că la românii transilvăneni, inclusiv la cei bihoreni, legea românească a avut o viață lungă, fiind folosită în tranșarea unor cauze morale, eclezi-astice și private, mai ales dacă erau interne, fără implicarea străinilor și a autorităților. Prelungita valabilitate a *Îndreptării Legii* se explică și prin faptul că ea consacra obiceiul locului, ceea ce-i dădea suplețe, ascultare, crea posibilitatea asimilării dreptului consuetudinar pentru atenuarea sancțiunilor și menținea vechea judecată sătească, în care se exersa instituția juzilor și voievozilor locali. Există și o recunoaștere a faptului că autoritățile au cunoscut și au admis tacit, ca pe o realitate, circulația și utilizarea *Îndreptării Legii* de către românii din Transilvania. După ocuparea Olteniei de către austrieci, prin decret imperial se admite pentru această provincie Codul lui Matei Basarab și se cere lui Petru Dobra, procuror aulic general pentru Transilvania, să o traducă în limba latină, ceea ce acesta și face sub titlul: *Regula legis voluntatae divini accomodata*. Manuscrisul traducerii, din 1722, precum și o copie a lui din 1734 au fost semnalate de Nicolae Densușianu la 1880, uitate, și recent din nou aduse la lumină și analizate de către Eva Mârza. Iată cum însemnările de pe exemplarul din fondul nostru al *Îndreptării Legii* anticipă și se verifică în atât de scrupuloase dezvoltări ale documentelor. Acesta este încă un caz, în care se confirmă compatibilitatea cu adevărul a însemnărilor manuscrise de scriptori pe filele vechilor cărți românești, utilitatea tratării lor ca surse primare, pentru a înțelege **„istoria prin cei**

mici", cum plastic spunea Nicolae Iorga. Intensa circulație a exemplarului nostru din sat în sat, timp de două secole, pe o arie cu rază de câteva zeci de kilometri, la izvoarele Crișului Negru, despre care spun însemnările, multiplicată statistic prin o circulație comparabilă și un efect de conștiință comparabil al celorlalte exemplare păstrate, sau al celor risipite prin vreme, ne dau temei să putem vedea în întreg spațiul românesc **elemente ale unei unități juridice a românilor, care a premers cu mult unitatea politică, mai exact a făcut legătura dintre izbânda lui Mihai Viteazul și înfăptuirea visului unității naționale și statale a românilor.** Cercetarea de patrimoniu din ultimii ani face posibilă o asemenea părere, prin acumulările ce le dezvăluie în dinamica multiseculară a acestei cărți, justificând puncte noi de vedere în istoria culturală, în cunoașterea practicilor și a mentalităților politico-juridice ale românilor.

Cea de a cincea carte din secolul al XVII-lea, asupra căreia atragem atenția, este *Chiriacodromionul* de la Bălgrad, 1699, exemplar foarte uzat, numai bloc de file, deci foarte folosit, cu însemnări din satele Leș și Păușa de lângă Oradea. În continuare, colecția prezintă o mare diversitate a cărții din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, încât în ansamblul ei, după centrele de tipar, arată direcțiile din care a pornit cartea către vestul românesc, astfel: Iași, cu 6 cărți dintre anii 1643 – 1827; Alba Iulia (Bălgrad), cu 3 cărți tipărite între 1648 – 1699; Târgoviște, cu 4 cărți dintre anii 1652 – 1715; București, cu 11 cărți dintre anii 1720 – 1778; Râmnic, cu 17 cărți dintre anii 1706 – 1820; Blaj, cu 34 de cărți tipărite între anii 1753 – 1827; Viena, cu 5 cărți dintre anii 1780 – 1826; Sibiu, cu 7 cărți dintre anii 1798 – 1826; Neuchâtel, cu o carte de la 1781; Cluj, cu 3 cărți dintre anii 1791 – 1830; Buda și Pesta, cu 25 de cărți dintre anii 1804 – 1826; Neamț, cu 5 cărți dintre anii 1807–1826; Oradea, cu 7 cărți tipărite între anii 1804 – 1830; Brașov, cu o carte de la 1810 și Paris, cu o carte de la 1809. Se poate observa pe această statistică mișcarea în timp a preponderenței pe care succesiv, sau simultan, au avut-o diferitele centre de tipar în aprovizionarea cu carte a zonei de circulație.

Gruparea tematică scoate în evidență, în primul rând, cărțile iviriene de la Râmnic și Târgoviște, printre care *Octoihul* (1712), *Liturghierul* (1713), *Ceaslovul* (1715), al căror text, caracteristici tipografice și ornamente fac o îndelungată tradiție la Râmnic, București și Buzău, mai ales în seria *Liturghierelor*, din care sunt în colecție ediții de la 1728, 1741, 1746, 1767 etc. Desigur, ele reprezintă numai o parte foarte mică a cărții iviriene, purtate din mână în mână până în faldurile munților și în pânza câmpiei bihorene, unde Antim Ivireanu avea o mare autoritate, din moment ce numele lui era folosit la 1711 de românii din Beiuș, pentru a eluda propaganda calvină și presiunile adiacente ei.

Din cartea de la Râmnic se disting o seamă de antologii (1737, 1743, 1745), care premerg mineilor de la 1776 – 1778 ale lui Chesarie. Dintre acestea le avem pe primele două, în ordinea în care s-au tipărit, ale lunilor octombrie și noiembrie, cu prefețe de o mare importanță culturală, în care Chesarie face o periodizare insolită a istoriei românilor, cu idei daciste și latiniste, cu ecouri din iluminismul francez. De la Râmnic, ca și din celelalte centre de tipar, se păstrează în colecție mai multe psaltiri, octoihuri, molitvelnice, care probează puterea de absorbție a zonei Bihorului, marea necesitate de text tipărit în limba română.

Dominanta colecției după 1780 o dau cărțile Școlii Ardelene, tipărite la Buda, Blaj, Viena, Oradea, Sibiu și Cluj. Este prezentă aproape întreaga operă tipărită a lui Petru Maior, lipsesc numai traducerile de știință popularizată, există gramatica clain-șincaiană de la 1780, a lui I. Alexi de la 1826, *Biblia* lui Micu de la 1795, mineile lui Molnár de la Buda pe lunile noiembrie și decembrie, care reiau textul lui Chesarie de la Râmnic, avem manuale de ortografie și de aritmetică, ediții diferite, cărți cu prefețe de Constantin Diaconovici Loga, *Elegia* lui Șincai de la 1804, calendare-schematisme de ale lui Samuil Vulcan, ediția Eder din 1791 a *Supplexului*, *Poslania* orădeanului N. Horvat, și altele, care susțin densitatea cu care ideile filologice, istorice, economice și etice au circulat în Bihor.

Prin urmare, multă carte filologică și istorică, nu numai liturgică, fapt care demonstrează procesul de laicizare al lecturii, deschiderea și lărgirea orizontului informațional al cititorilor, întemeierea patriotismului nu numai pe fidelitatea față de credința tradițională, ci și pe cunoașterea istoriei, edificarea patriotismului sub forma unei noi și potențiale demnități și unități a acelora ce se descopereau nepoții anticilor romani și care, pe acest temei, aspirau înspre o nouă condiție umană, înspre unitatea națională.

De la începutul secolului al XIX-lea se disting trei mineie ale lui Veniamin Costachi, prin care s-au dat noi mlădieri expresive limbii române. Rezultă că și această reformă stilistică a limbii române, în pragul ieșirii normelor literare unice, a fost cunoscută de românii de pe Crișuri. În special asemenea cărți au adus o inestimabilă contribuție la evoluția relativ omogenă a limbii române, grație permanentelor legături complexe, interromânești, de-a lungul timpului, cum vedem că s-a întâmplat și în Bihor, prin prisma acestei colecții și a întregii biblioteci și bibliografii de carte veche românească din Bihor.

Descrierea analitică a cărților a evidențiat, în marea majoritate a cazurilor, identitatea cu descrierea standard din *Bibliografia Românească Veche*, dar a și asigurat contribuții de tipul **„addenda et corrigenda"** la aceasta.

A. Addenda. Nu sunt descrise până acum analitic următoarele: *Psaltire*, București, 1758 (nr. 29 din catalog); J. L. Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, Neuchâtel, 1781 (nr. 59); A. Demian, *Tableau géographique et politique*, Paris, 1809 (nr. 82); *Minei pe luna noiembrie*, Buda, 1804 (nr. 72); *Minei pe luna decembrie*, Buda, 1805 (nr. 73); G. Șincai, *Elegia*, Oradea, 1804 (nr. 71); I. Corneli, *Tabla Cibeti*, Oradea, 1820.

B. Corrigenda. În catalogul citat, din anul 1993, sunt câteva zeci de cazuri, în care se aduc informații care modifică, sau completează ceea ce se știa până acum despre cărțile respec-

Reproducerile: *Cronica de la Nürnberg* (1493)

tive. Pentru a nu ne repeta, aici vom indica numai titlul și poziția din catalog, unde se pot găsi informațiile respective în capitolul de note generale: *Ceaslov*, Târgoviște, 1715 (nr. 11); *Antologhion*, Râmnic, 1737 (nr. 16); *Antologhion*, Râmnic, 1745 (nr. 18 și 19); *Liturghie*, București, 1746 (nr. 20); *Triodion*, București, 1746 (nr. 22); *Molitvelnic*, Râmnic, 1747 (nr. 23); *Psaltire*, Blaj, 1764 (nr. 36); *Evanghelie*, București, 1760 (nr. 31); *Catavasier*, Blaj, 1769 (nr. 43); *Minei pe luna octombrie*, Râmnic, 1776 (nr. 46); *Ceaslov*, Blaj, 1778 (nr. 52 – 55); Micu-Șincai, *Elementa lingvae...*, Viena, 1780 (nr. 57); *Euhologhion*, Blaj, 1784 (nr. 61 – 62); *Acatist*, Sibiu, 1807 (nr. 78); *Liturghie*, Sibiu, 1807 (nr. 79); *Apostol*, Blaj, 1815 (nr. 96, vezi și ediția anterioară la nr. 70); N. Maniu Montan, *Orthoepia*, Sibiu, 1826 (nr. 119) etc.

*

Direcțiile de migrare și aria de staționare a cărților ce au ajuns în cele din urmă în colecția de la Oradea, compun o hartă deosebit de sugestivă pentru a ilustra că fiecare carte veche românească a însemnat o conexiune, sau un șir de conexiuni, orizontale, între provinciile românești, dar și verticale, în conștiința fiecărui proprietar și cititor, fie individ, fie colectivitate, până la care a ajuns. Din toate ex librisurile și însemnările de pe cele 129 de cărți descrise în catalog, rezultă receptarea lor în 53 de localități, din Bihor, respectiv în alte 50 de localități din județele înconjurătoare, unele chiar în localități din Muntenia, sau din Moldova. Efectul de coridor și spațiu cultural al acestor cărți este foarte mare, iar localitatea cea mai des intersectată, ca o placă turnantă, este Oradea, pe unde au trecut peste 60 din cărțile ce se odihnesc acum definitiv la Biblioteca Județeană, tipărite între anii 1712 – 1830 la Târgoviște, Râmnic, București, Blaj, Buda, sau chiar Oradea. Beiușul e implicat în periplul a 11 cărți, tipărite între anii 1715 – 1830, la Târgoviște, Râmnic, București, Sibiu, Buda, Viena, sau Oradea. Pe trei cărți sunt consemnate localitățile Vașcău (vezi pozițiile 6, 97 și 101 din catalog), respectiv Șuștiu (la pozițiile nr. 1, 6, 47), amândouă de pe valea Crișului Negru. Cărțile din colecție au mai trecut, sau au stat, în următoarele așezări din Bihor: Băița (vezi nr. 6 din catalog), Bărăști (nr. 6), Belejeni (nr. 8), Betfia (nr. 35 și 61), Borod (nr. 21 și 25), Borozel (nr. 21 și 25), Borz (nr. 123), Cărășău (nr. 26), Cărpinet (nr. 9), Chijic (nr. 48), Criștior (nr. 111), Cuieșd (nr. 32), Cuzap (nr. 18), Dobricionești (nr. 21 și 25), Dușești (nr. 52), Finiș (nr. 24), Fânațe (nr. 5 și 32), Hidișel (nr. 12), Homorog (nr. 32), Ianoșda (nr. 32), Ioaniș (nr. 76), Leș (nr. 7), Lugașu (nr. 13), Luncșoara (nr. 79), Lupești (nr. 101), Marghita (nr. 86 și 99), Olcea (nr. 6), Ortiteag (nr. 13), Păușa (nr. 7), Petid (nr. 26), Pocola (nr. 99), Ponoare (nr. 11), Roșia (nr. 67), Salonta (nr. 116), Sarheghea (nr. 5), Seghiște (nr. 6), Sâmbăta (nr. 63), Sitani (53), Sânmartin de Beiuș (nr. 83 și 123), Sârbești (nr. 47), Sohodol Lazuri (nr. 67), Șerghiș (nr. 44), Șoimuș Petreasa (nr. 123), Tinăud (nr. 79), Tinca (nr. 44), Totoreni (nr. 10), Tulca (nr. 52), Viișoara (nr. 99), Voievozi (nr. 18). Se poate lesne observa că sunt cărți care au umblat din sat în sat, precum *Îndreptarea Legii*, care are ex librisuri și însemnări din Vașcău, Olcea, Fânațe, Băița, Câmpanii de Sus, Seghiște, Bărăști. *Liturghierul* de Târgoviște, 1713, trece prin Cocușești (Alba), prin Totoreni și Beiuș. *Octoihul* de București, 1746, trece prin satele Borod, Borozel și Dobricionești, de unde ajunge la Oradea. Un *Catavasier* de Blaj, 1777, ajunge la Șicula (Arad), de unde vine la Șuștiu și pleacă la Sârbești, *Ceaslovul* de Râmnic, 1753, de la Șepreuș, Argeș, trece munții și ajunge la Cărășău și Petid în Bihor. În general, drumurile cărților nu au fost liniare și rapide, au fost drumuri funcționale, de cele mai multe ori cu îndelungate popasuri, în tentativa de a răspunde cererii care le absorbea înspre extremitățile provinciilor locuite de români.

Drept urmare, pe filele lor apar o sumedenie de proprietari și localități din jurul Bihorului, marcând drumul lor de sosire în Bihor, sau cel de continuare a călătoriei lor radicale. Din județul Arad sunt menționate 9 localități, cele mai multe: Arăneag (nr. 76 din catalog), Băneși (nr. 46), Bocsig (nr. 54), Ineul de Arad (nr. 70, 72, 73), Lipova (nr. 101), Nădlac (nr. 72), Șicula (nr. 47), Firiteaz (nr. 109), Socodor (nr. 50). Câte 6 localități apar pe filele acestor cărți, din județele Cluj, Sălaj și Satu Mare, sugerând posibile drumuri de apropiere și îndepărtare a cărții. Astfel, dinspre Cluj, cartea a sosit prin Calna (nr. 28), Comșești (nr. 27), Jac (nr. 20), Dăbâca (nr. 15), Gherla (nr. 109), Poeni (nr. 88). Din Sălaj cartea a coborât înspre Bihor, cu transhumanța, pe valea Crasnei și a Barcăului, prin Giurtelecul Șimleului (nr. 5), Crișeni (fost Țigani, acum înglobat în Zalău, vezi nr. 96), Crasna și Crasna Plaiu (nr. 111), Meseșenii de Sus (fost Cățelul Român, vezi nr. 15), Șeredeiu (nr. 17, 22, 31). Către Sătmar, cărțile au ajuns la Carei (nr. 16, 36, 40), Blaja și Sudurău (nr. 65), Sărvăzel (de asemenea nr. 65), Săuca (nr. 42) și Tiriam (nr. 16, 34 și 40).

Am mai descifrat în ex librisuri și însemnări numele unor localități din Alba: Cocușești (nr. 10), Henig (nr. 99), Vidolm și Sălciua de Sus (nr. 1); din Timiș: Pesac (nr. 54), Bățești (fost Bălești, vezi nr. 46), Lugoj (nr. 106) și chiar Timișoara (nr. 72). Din Hunedoara: Peștișul Mare (fost Alpești, vezi nr. 12) și Ciopa (nr. 74). Mai apar din Transilvania localitățile: Jirca (ipotetică descifrare, lângă Toplița, vezi nr. 37), Becaș (Harghita, vezi nr. 58), Târgu Mureș și Miercurea Ciuc (nr. 88), Vecerd (nr. 108), județul Sibiu.

De peste munți apar toponimele: Șișcani, de lângă Iași (nr. 2), Văvălucile (Buzău, vezi nr. 122), Bărbătești (nr. 19), Buzăști (nr. 19) și Bârsăști (nr. 37) din Gorj, Obedini și Craiova din Dolj (vezi nr. 86), respectiv Stârci și Șipreuș din Argeș (vezi nr. 69 și 26). Ipotetice ca așezare geografică apar trei toponime implicate în însemnările de pe *Evanghelia* de Blaj, 1765, ajunsă în Muntenia, în satul Bârsăști din Gorj: Slobozia, Hohala și Plaiu Novacilor (vezi nr. 37). Cartea aici menționată, ca și *Octoihul* de Sibiu, 1826 (nr. 122) fac o prețioasă mărturie în sensul că și cartea din Transilvania a circulat și a fost folosită dincolo de munți, nu numai invers.

Note:

19. LENGHEL, Ioan, *op. cit.*, pp. 377 – 389.

20. MĂLINAȘ, Constantin, *Manuscrise vechi românești din Bihor*, în **Valori bibliofile din patrimoniul cultural național**, vol. 2, București, 1983, pp. 154 – 165; Idem, *Valori patrimoniale deosebite în colecția de carte veche românească a Bibliotecii Județene din Oradea*, în **Valori bibliofile...**, vol. 1, Râmnicu Vâlcea, 1980, pp. 313 – 318; Idem, *Catalog de carte românească veche* (1643 – 1830), Cuvânt înainte de prof. dr. Dan Simonescu, Oradea, Editura „Mihai Eminescu", 1993, 152 p. + il.; SCHATZ, Elena-Maria, *Catalogul colecției de incunabule*, București, Biblioteca Națională a României, 1995, pp. 119 – 123; HOLBAN, Maria, *Călători străini despre Țările Române*, vol. 1, București, Editura științifică, 1968, pp. 469 – 474.

21. LENGHEL, Ioan, *Incunabulele Bibliotecii Județene Oradea*, în „CRISIA", Oradea, Muzeul Țării Crișurilor, 1975, pp. 137 – 144; MĂLINAȘ, Constantin, *Incunabulele de la Oradea*, în „Filobiblion", Oradea, trim. II-III, 1979, pp. 13 – 14; an 3, nr. 5, 1979, pp. 10 – 11; Idem, *Carte veche științifică la Oradea*, în „Filobiblion", Oradea, an. 4, nr. 7, p. 9; Idem, *Cronica cercetării științifice*, în „Biblioteca", București, nr. 1, martie 1980, p. 17. Celelalte trei incunabule sunt prezentate succint în acest articol, fiind: *Defensorium curatorum...*, Paris, 1461 – 1490; Rolevich Warnerus, *Chronica... fasciculus temporum*, Veneția, 1479; Coracciolus Robertus, *Opera Varia*, Veneția, 1485.

Scrisoare din... Oradea

90 de ani de lectură publică la Oradea

Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai"

1952 – 2002

(III)

Lect. univ. dr. Constantin MĂLINAȘ
Director

Cartea de patrimoniu formează un fond remarcabil în colecțiile Bibliotecii Județene **„Gheorghe Șincai"** Bihor, din Oradea, ceea ce înseamnă peste patru mii de titluri, tipărite până în anul 1800, respectiv peste 130 de exemplare de carte românească veche, tipărită în intervalul 1643 – 1830. Inițial aceste cărți, în cea mai mare parte a lor, au fost aglomerate în mod neorganizat în subsolul clădirii, provenind din propriile colecții, cât și din diverse surse locale, județene, ca urmare a aplicării abuzive a cerințelor amintite ale Convenției de armistițiu din anul 1945.

În perioada 1948 – 1952 subsolul clădirii s-a folosit de către autoritățile vremii, pentru a aduce aici cartea ce se sechestra din bibliotecile unor persoane fizice și persoane juridice. Însemnele de pe paginile de titlu fac mărturie despre proveniența lor, iar conținutul probează că în foarte multe cazuri nu se poate vorbi despre carte cu mesaj fascist, ci despre carte religioasă, în mod frecvent, respectiv despre carte de istorie, care nu convenea noilor autorități comuniste, sau despre scriitorii români cei mai importanți, precum Mihai Eminescu sau Nicolae Iorga. În aplicația de la Oradea, cea mai mare parte a operei acestora a fost atunci prohibită, ca urmare a componenței etnice a comisiei locale de epurare, formată din activiști comuniști de altă etnie decât cea română, în special evrei și maghiari.

În felul acesta în subsolul clădirii s-au adunat peste o sută de mii de cărți vechi, sau mai recente, care au rămas în așteptarea unei decizii asupra lor, până în anul 1963. Atunci s-a obținut permisiunea ca acele cărți să nu mai fie repudiate, ci să fie inventariate și să intre în patrimoniul controlat al bibliotecii. Drept urmare, s-au format echipe de descriere bibliografică și inventariere, care au lucrat, cu intensitate diferită, între anii 1964 – 1969, înregistrând circa 120.000 de unități de bibliotecă. Pentru spațiul respectiv din subsol s-au executat rafturi de lemn și cartea inventariată a fost organizată după formate, rămânând tot acolo, în subsol.[19] Prin anii 1982 – 1985, observându-se că subsolul nu mai era uscat și pericliteză sănătatea cărților, s-au făcut demersuri pentru a se elibera spațiile de la parterul clădirii, până atunci ocupate de către Școala populară de artă Oradea, respectiv noi am organizat ridicarea cărților din pivniță la parter, în opt depozite, care s-au dotat cu rafturi noi, metalice și reglabile. Fiecare carte a fost integral desprăfuită și spălată cu fenosept, sub îndrumarea Laboratorului de patologie a cărții de la Biblioteca Centrală de Stat din București. De atunci și până în momentul de față, colecția cărții cu valoare de patrimoniu cultural național a crescut în mod constant, grație depistărilor făcute în localitățile județului, la anticariate, cât și identificărilor în colecțiile proprii. În acest moment, colecția are următoarele caracteristici:

1. **Carte străină**, tipărită între anii 1501 – 1800, în total 3.309 titluri. Dintre acestea, 64 sunt postincunabule, respectiv 273 sunt tipărite în veacul al XVII-lea.

2. **Incunabule**, tipărite între anii 1461 – 1500, în total patru titluri.

3. **Carte românească veche**, tipărită între anii 1643 – 1830, în total 130 de exemplare.

4. Manuscrise vechi românești din secolul al XVIII-lea, patru titluri.[20]

5. **Carte cu valoare bibliofilă**, virtuală pentru a fi clasată ca făcând parte din patrimoniul cultural național, 1.860 de titluri.[21]

Dintre cele patru incunabule, în mod special ne atrage atenția *Liber cronicarum cum figuris et imaginis ab initio mundi*, de dr. Hartmanus Schedel, Nürnberg, 1493, carte cunoscută sub numele uzual de *Cronica de la Nürnberg* și care a avut numeroase ediții, până pe la 1550, în două variante, latină și germană. Noi avem varianta în limba latină, care prezintă istoria lumii în șapte vârste, șase sunt zilele, sau vârstele biblice, a șaptea este vârsta istorică și practic este o descriere a lumii atunci cunoscută, grefată pe istoria dezvoltării și avansării bisericii romano-catolice. Acest incunabul de format in-folio este foarte ilustrat, având peste 1.500 de imagini, gravate de M. Wolgemut și W. Pleydenwurff. Între imaginile care reține atenția și care în marea lor majoritate sunt portrete fanteziste, de prooroci, papi, regi și împărați sau peisaje din diferite părți ale Europei, există câteva care sunt făcute după realitate și deci sunt importante pentru dezvoltarea gravurii de carte în legătură cu realitatea subiectului și momentului pe care îl reproduce. În această categorie, de imagini fidele realității, se include panorama orașului Nürnberg, acolo, ca adeverire, însoțită de o legendă a principalelor clădiri și turnuri, acolo desenate. Respectiv imaginea în care vedem cum se construiește, potrivit Bibliei, **Arca lui Noe**, dar care în fond este imaginea unui șantier, cu instrumentarul și munca în echipă, așa cum se petrecea acest proces în spațiul Evului Mediu.

Pentru români, *Cronica de la Nürnberg* este foarte importantă, deoarece face prima consemnare în tipar a unor păreri despre romanitatea strămoșilor noștri. Astfel, la fila 270, descriind neamurile din aceste părți, autorul spune textual: **„Valachi genus italicus sunt"**, ceea ce nu mai trebuie explicat prin traducere, căci se înțelege. Respectiv, **„Sermo ad hunc genti romanus est"**, adică limbajul acestui neam, sau modul de a vorbi al acestui neam este roman. Despre Dacia: **„Hanc terra incoluere quondam Gethe, qui et Darius Histaspis filius turpi fugam repulerunt"**. Insistă asupra etnonimului geților, respectiv peste peninsula daneză autorul tipărește „Dacia", fiind astfel adept al unei tradiții istorice de cabinet, potrivit căreia dacii s-ar fi dus undeva în nord, de unde ne priveghează ca hyperborei, precum și în poemele eminesciene se simte de mai multe ori.

Autorul, cu studii la Padova, a preluat masiv dintr-un manuscris chorografic al Papei Pius al II-lea (1458 – 1464), în vremuri când copierea bine aleasă însemna erudiție, iar compilarea era metodă de cunoaștere științifică, mai dă știri din timpul lui Traian, Valerian și Aurelian, din Dacia Romană, apoi clo-